

ЈОВАН ЧАЂЕНОВИЋ

ПРИПОВИЈЕТКЕ ТРИФУНА ЂУКИЋА

Трифун Ђукић (1885–1966) превасходно је пјесник, поезију је писао готово читавог живота, али се интензивно бавио књижевном историјом, критиком, превођењем, састављањем антологија, приређивањем дјела других писаца и сл.

Приповијетке је почео да пише рано, прва *Кобан лов* (1911) представља одломак једне приче коју је штампао тек 1928. (*Ничево*). Сљедеће године објавио је трећу прозу *Паљуша* (1929). То је, изгледа, било пишчево испитивање стваралачких способности и услова за објављивање. Овим жанром интензивно се бави тек од 1935. године када је за три – четири године објавио тридесетак прича.

Његова књига *Стари видици* (Геца Кон. 1938), садржи двадесет и четири приче, скренула је пажњу јавности и критике, па је добила Академијину награду. Након ове књиге Ђукић је написао још неколико прича.

Готово све приче објавио је у „Политици” (32), а само неколике у календару, листу и др. Штампање прича у београдском дневном листу утицало је на њихову дужину, па и на карактер. То што је почео да пише дуже приповијетке („Кобан лов” у два наставка, 1911) води закључку да је приповијетка, а не кратка прича била његов прави прозни израз.

Ђорђе Живановић у чланку „Политикина мала прича” (1989) набраја активне „Политикине” сараднике – старије и признате писце кратке приче, као што су Драгиша Васић, Велимир Живојиновић, Григорије Божовић, Десанка Максимовић и Трифун Ђукић.

Мотиви Ђукићевих приповијетака претежно су из његовога завичаја. То је био вид пишчеве комуникације са родним крајем, израз његових сјећања на људе, природу, пејзаже, дјетињство и др.

У чланку „Предратна и поратна мапа црногорске приповијетке” (Зета, 1939) Милутин Мартиновић каже да је стара Црна Гора из окупације изашла у сасвим друкчијем стању. Свака нахија имала је своје карактерне одлике, па су и предратни приповједачи били вјерни сликари догађаја и интерпретатори народне психе по нахијама.

Прије рата Саво Вулетић писао је о Зети, међутим, последије ослобођења Зета није имала свога приповједача. Љешанску нахију прије рата литерарно је представљао Михаило Вукчевић, али последије рата ова крајина није имала свога писца.

У форми приповијетке Подгорицу је приказивао чича Илија Златичанин, последије рата у овом граду није било приповједача.

Куче је заступао Марко Миљанов, а последије рата Васо Радоњић и Трифун Ђукић.

Васојевићи прије рата нијесу имали свога писца, последије рата јавило се више писаца: Дмитар Ђукић, Драгиша Боричић, Милован Ђилас, Мило Васовић, Батрић Марјановић, В. Перишин.

Мотиве из Мораче обрађују Марко Ракочевић, Батрић Ракочевић и Машан Булатовић.

Прије рата Бјелопавлиће је у приповијетци представљао Симо Шобајић, последије рата Душан Ђуровић и Арсо Милатовић.

У Катунској, Црмничкој и Ријечкој нахији јављају се прозним дјелима Андрија Јовићевић, Лука Јововић, Саво Иванишевић и попо Ристо Чупић. Последије рата Никола и Ђорђе Лопичић, Видак Мијановић и Радован Ђоновић.

У никшићкој нахији прије рата били су Невесињски, Никац од Ровина и Ристо Прококовић. Последије рата: Ранко Рашковић, Владо Мијушковић и Ђуро Каваја.

Овај преглед Мартиновић закључује констатацијом да су предратни приповједачи у ново вријеме, као по команди, престали да пишу приче, били су просто ошамућени наглим преокретом у последијератној књижевности. Последијератна црногорска приповијетка посједује извјесну дозу романтизма, али социјални елемент је доминантан.

И Ђукићеве приче приказују двије генерације које временски раздваја Први свјетски рат који је, као што је речено, унио велике промјене у живот народа. Након пораза Аустро-Угарске и уједињења, у новој држави настао је и стварао се нов и друкчији живот. Стари се противе неким новим појавама у друштвеном животу и понашању нових генерација. У новој држави друкчије се гледало на живот, на имање, друкчији је био однос према раду и новцу. У ново вријеме јављају се политичке партије из којих произилазе међустранички сукоби, што се рефлектује на односе у народу. У пишчев видокруг, у његове приче, улази и живот града, нови људи и проблеми.

Из уског, изолованог и немаштином притиснутог живота, човјек из Црне Горе изашао је у свијет, у шире просторе Југославије. Зато у причама нијесу биле приказане мале генерацијске промјене и помјерања, него радикалан преображај.

Представници старог патријархалног свијета и друштва, како су приказани у причама, обично су стари људи који не прихватају нове односе и појаве, понашања и резонувања. Понеки од њих чита нове приче и не допадају му се, па писцу нуди своје теме и фабуле.

Неке Ђукићеве приче говоре о релативности среће, поједини сиромаси не жуде за новцем и имањем, а опет су срећни (*Где је срећа*). Стари барјактар чува козе у планинским врлетима, живи у тешкој оскудици, али неће да прими пензију коју му власти нуде (*Неће пензију*).

У неким Ђукићевим причама јунаци су особењаци, људи који живе готово ван друштва (*Самовољни Добрљанин*, *Ситојан Пуцов*, *Ђијац*). Ови ликови чудне нарави дају отпор свакодневним нормама и захтјевима живота и друштва. Неки ликови сродни су јунацима Марка Миљанова. Прототипове за један број ликова Ђукић је узео из свога села, међу њима има и пишчевих рођака, братственика које је добро упознао и упамтио још у дјетињству.

Ђукићеве приче обрађују разне теме из породичног живота. Једна је женидба по старим обичајима када су родитељи уговарали брак младима (*Пролећни разговори*). У основи друге приче је народна изрека: „Виђи мајку, па узми ђевојку”. Неке приче односе се на прељубу, што је осјетљива тема у патријархалном свијету. Увријеђена жена у причи прашта мужу ако му је прељубница дошла сама. И преварени муж опрашта жени под условом да се то не понови (*Такве ми жене дај*). Опростио је и други муж својој жени као знак великодушности (*Двобој са собом*).

У неким причама се освјетљавају питања морала, изневјерено кумство, или кумство као мамац за злочин (*Крваво кришћење*). Сличне фабуне налазе се у епским народним пјесмама. Мотив преваре обрађен је у причи о позајмици новца са залогом (*Смаил-агине кубурлије*).

Ђукић је заљубљен у планину, у њене пејзаже, у лов, па о томе говоре неке приче: о лову на куне, о животу пастира, о чувању стада по пашњацима, о одбрани од вукова, о псу као великом човјековом пријатељу и др.

У причама које су узете из народне традиције говори се о умиру завађених племена, што подсећа на Љубишину и Врчевићеву прозу.

Навија је тематика прича које говоре о страначкој борби за власт. У кафанама се воде политички разговори (*Предизборна ојклада*, *Заједничка хладовина*). Ове приче имају хумористички призив.

Ђукић је читавог радног вијека био гимназијски професор, није му било омогућено, као познатом књижевнику, да ради неки други посао, макар у каснијем периоду живота. Послије Другог свјетског рата, њега као професора сјећа се Света Лукић као ђак завршних разреда гимназије. Ђукић, је дакле, писао пјесме и приче са мотивима из школског живота (*Наставне методе*, *Са њојравних исјиша*, *Једна цедуљица и четири професора*).

Мотиве неких прича могли бисмо назвати патриотским. Два пријатеља, интелектуалца, попели су се на врх Ловћена одакле се пружа широк видик наоколо. Они разговарају о границама које су послје уједињења размакнуте, не стежу више и не дијеле наш народ, и не виде се с врха планине (Границе). Овоме кругу тема припада прича о ратнику из црногорске војске која је опсједала турски град Стари Бар. Младић се ноћу успузао уз градски бедем и на њега истакао црногорску заставу. То је зачудило и обесхрабрило Турке и Селим-бег је предао град. Зачудо, приповједачу није познато ко је био тај јунак (*Незнани јунак*). Овдје спада и проза о ру-

ским заробљеницима који су се из аустријских логора, након упада Аустрије у Црну Гору 1916. године, разбјежали по црногорским селима. Између једнога Руса, кога су примили у пишчево село, крили га и хранили, и домаћинове унукe, развила се љубав (*Ничево, Сунчане колибе*).

Новом времену и амбијенту одговарају неке приче са градском тематиком. Једна млада жена у великом граду хоће да материјално искористи своје удвараче (*Радио даме „херц“*). У другом случају, писац коме је објављена књига, поред признања од критике и читалаца, очекује материјалне користи, али су се његове наде изјаловиле (*Ловорике*).

Неки ликови су носиоци одређеног етичког принципа, начела, захтјева, неке врлине, Стари Вукота Томов има бројну породицу и са њом живи у пећини поред Мораче, сакупља грање и ложи ватру да би скувао дједи скроба. Али ипак је весео, пјева и нада се бољем животу. Један критичар наводи ријеч овога човјека који је, „и под тешким бичем оскудице сачувао здрави смисао о најкрупнијим вредностима у животу” (П. Витезовић).

Наратор, који се јавља у више прича, казује писцу одређене анегдоте, занимљиве фабуле, необичне поступке људи који су, по његовом мишљењу, за причу, за књигу, који дјелују као примјери.

Критичари су запазили да је у овим причама „дијалог жив, природан, сав веран... /да/ у томе дијалогу има сниманог са природе” (Радмило Димитријевић). Помоћу дијалога писац живо карактерише ликове. То је најраспрострањеније средство за освјетљење ликова. Понекад је читава прича саткана од дијалога.

И сеоски разговори дају писцима много материјала за изградњу ликова. У Ђукићевим причама разговори се често воде између припадника разних генерација, предратне и поратне. Старо покољење је припросто и нешколовано, нови су образовани, ширих погледа и схватања. И њихов језик је различит, код старих је локалан („жнаш”), код нових савременији (*Кондуић лисџа...*). Дијалог је понекад ведар, хуморан, освјетљава морални профил лика (*Мрђенов њућ у Београд*).

Хумор је грађен на супротностима два менталитета, сеоског и градског. Сличну функцију, у једној причи, има разговор припадника разних крајева наше земље (*Црногорке и Лесковачанке*). Посебне је врсте и духовитости разговор двојице сусједа који не могу да кажу отворено један другоме праву смисао – да желе да им се дјеца заруче и вјенчају. Њихов дијалог се заплиће, околиша, мучи и одбија од главног предмета на који обојица мисле. Ведро дјелује то њихово „лавирање” (*Пролећни разговор*).

У овим причама често је развијена и наглашена супротност између човјека и природе која има значајно мјесто у животу планинаца. Завичајни предјели, за писца, врло су привлачни, они, при поновном виђењу изазивају радост, послуже много година. Ту се испољава приповједачева чежња за својим некадашњим ликом и животом, за изгубљеним временом, а његов лик се са годинама измијенио. У овој причи врши се удвајање приповједачеве личности на објекат и субјекат.

Али природа може бити човјеков противник, чак смртни непријатељ. Приче о чобанском животу, о лову догађају се у суровој природи (*Чобански Божих, Усов, Лов на куне, Вукови*).

Дио природе чини дрвеће, животиње, пси, дивљач. Људи су често у најтјешњем контакту с природом, посматрају је, диве јој се, у њој се радосно осјећају као путници, ловци, маштари („Крива буква била је оседлан коњ”).

Приповједач је осјетљив на љепоте, па и на суровости природе. Створио је многе слике и призоре различитог изгледа и утицаја на људе. Природа је везана за пишчев завичај, што представља евокацију његовог дјетињства. Та љубав за природу појачана је због његовог раног одласка из села и завичаја.

Критика се мало бавила композицијом Ђукићевих прича. Тај аспект посматран је у оквиру мале епске форме, као што су анегдота, цртица, кратка прича, приповијетка и др.

Структура ових прича је разноврсна. У неким случајевима анегдота је развијена у причу, или се у причи јавља друга прича или анегдота, када нека ситуација или став хоће да се илуструје, оживи, представи (*Баксуз њрича*).

Неке приче имају облик портрета. Лик је оцртан навођењем његових необичних поступака и особина. У форми анегдоте и дијалога приказан је лик старога ратника (*Кондуић лисџа М. М.*). У другој причи хумором је пропраћена навика једног човјека да свачије причање одобрава ријечима: „Е богме је то истина”.

У неким причама повезано је више мотива једним сижеем (*Виђи мајку*). Један догађај је испричан као илустрација одређене врлине да би се примјером дјеловало на друге (*Двобој*).

Ријетке су приче у којима се врши преокрет у току трајања радње, а то је елеменат који доприноси занимљивости и динамичности фабуле. Ако је добро нађен и мотивисан, преокрет садржи ефекат изненађења. Преокрет се понекад догађа на средини приче, тада је композиција симетрична (*Два брајџа*). У причи, која се састоји од двије анегдоте, симетричност је остварена на други начин (*Печеница без џлаве...*). У неким случајевима преокрет не проиилази из тока приче него долази са стране.

Композиционо су најпростије и најједноставније, па и најслабије, приче у којима је више дата атмосфера него прича (*Предизборна ојклада, Бријесџ*).

Разноврсност и природност, непретенциозност одлике су структуре већине Ђукићевих прича. И ова одлика је у функцији идеје да се у Црној Гори прикажу два погледа на свијет и доживљаја живота, двије генерације, стари и нови нараштај, прије и после Првог свијетског рата.

Критика је поклонила знатну пажњу Ђукићевој књизи, објављено је више приказа у новинама и часописима. О њој су писали Нико Бартуловић, Ранко Младеновић, Радмило Димитријевић, Чедо Миндеровић, Н. Продановић и др. Њихови текстови објављени су у Правди, Политици, Зети, Слободној мисли, Јужном прегледу, Летопису Матице српске, XX века, Животу и раду, Народној одбрани и др. Књига је претежно позитив-

но оцијењена, али је било и критичких мишљења у оквиру афирмативних критика. Један критичар је написао да књига „има много дражи и свежине”. Други каже да се „Ђукићеве приче одликују топлином причања и непосредношћу казивања”. Исти аутор додаје да је писац „стварније но ико дао обилну грађу за менталитет људи свога горштачког краја. Он ће због тога бити драгоцен за г. Дворниковића или г. Геземана”.

Критичари су истицали пишчев лак, јасан и сликовит израз, стил који је у традицији црногорске прозе. По једном мишљењу, писац је „обдарен да срдечно и лако прича” и додаје „природност у дијалозима, лексичку неисцрпност”. За хумор критичар каже да је „често из правог извора”.

У умјетничком погледу, речено је, Ђукић се одваја од групе црногорских приповједача, као што су Радован Перовић, Симо Шобајић, Раде Лубурић и др.

Овим причама Ђукић је увео у поратну књижевност свој завичај, његове типове, ликове и занимљиве теме на прелазу из једног времена у друго. То говори да је Ђукић, у извјесном смислу, настављач прозе Марка Миљанова. 1997.

Jovan Čadenović

NARRATIVES BY TRIFUN ĐUKIĆ

Summary

Trifun Đukić (1885–1966) was primarily a poet, but for several years (since 1935) he published some thirty stories, mainly in „Politika”. Motives and characters are mainly from writer's homeland. They reflect a breaking time before and after the First World War. Older world is devoted to patriarchal values of life, younger to the new ones. The language of these stories is vivid, picturesque, inspiring – in dialogues and descriptions.

In certain sense, T. Đukić is the one who continues the prose by Marko Miljanov.